

142. *Bignoniaceae* JUSS. – trubačovitě *)

Lit.: PACLT J. (1943): U nás pěstované katalpy. Věda Přír. 22:61–66. – PACLT J. (1952): Synopsis of the genus *Catalpa* (Bignoniaceae). *Candollea* 13:241–285. – PILIPENKO F. S. (1962): Bignoniaceae. In: SOKOLOV S. J. [red.], *Derevja i kustarniky SSSR* 6:119–133. Moskva et Leningrad. – GENTRY A. H. et TOMB A. S. (1979): Taxonomic implications of Bignoniaceae palynology. *Ann. Missouri Bot. Gard.* 66:756–777. – GOLDBLATT P. et GENTRY A. H. (1979): Cytology of Bignoniaceae. *Bot. Not.* 132:475–482. – SPANGLER R. E. et OLMSTEAD R. G. (1999): Phylogenetic analysis of Bignoniaceae based on the cpDNA gene sequences *rbcL* and *ndhF*. *Ann. Missouri Bot. Gard.* 86:33–46.

Opadavé stromy, keře nebo liány přidržující se úponkami nebo vzdušnými kořeny. Listy vstřícné, jednoduché nebo lichozpeřené, palisty chybějí. Květy oboupohlavné, 5četné, nevýrazně souměrné, zpravidla velké, v koncových květenstvích. Kalich trubkovitý nebo zvonkovitý, pravidelný nebo dvou-pyský, 5cípý; koruna zvonkovitá, nálevkovitá, s cípy rozestálými, do plochy rozšířenými; tyčinky 2–4, vz. 5, ukryté nebo nepatrně vyčnívající z korunní trubky, některé někdy redukované ve staminodia; gyneceum synkarpní ze 2 plodolistů, semeník svrchní, placenta nákoutní, vajíčka četná, anatropní, čnělka 1, terminální, s dvoulaločnou bliznou; žláznatý val vyvinut nebo ± nezřetelný. Plod tobolka. Semena četná, zploštělá, křídlatá, bez endospermu, s přímým embryem. – Asi 120 rodů (850 druhů), převážně v tropech a subtropích celého světa, vzácněji v mírném pásu.

- 1a Liány přidržující se vzdušnými kořeny; listy složené, lichozpeřené; květy červené; plody 8–12 cm dl., mírně zakřivené **1. *Campsis***
b Stromy s kmeny přímými, bez vzdušných kořeny; listy jednoduché; květy bílé, nažloutlé, nikdy červené; plody 15–45 cm dl., rovné **2. *Catalpa***

1. *Campsis* LOUR. – křivouš

Campsis LOUREIRO Fl. Cochinch. 377, 1790. – Syn.: *Bignonia* L. Sp. Pl. 622, 1753, p. p. – *Tecoma* JUSS. Gen. Pl. 139, 1789, p. p.

Lit.: SURYAKANTA (1973): Pollen morphological studies in the Bignoniaceae. *J. Palynol.* 9:45–82. – ELIAS T. S. et GELBAND H. (1976): Morphology and anatomy of floral and extrafloral nectaries in *Campsis* (Bignoniaceae). *Amer. J. Bot.* 63:1349–1353. – BERTIN R. J. (1982): Floral biology, hummingbird pollination and fruit production of trumpet creeper (*Campsis radicans*, Bignoniaceae). *Amer. J. Bot.* 69:122–134.

Opadavé liány se vzdušnými kořeny sloužícími k přichycování. Listy vstřícné, lichozpeřené. Květy velké v koncových květenstvích, 5četné. Kalich zvonkovitý, s krátkými cípy; koruna nálevkovitá, korunní trubka na bázi mírně zakřivená, na konci se rozšiřující v široký lem s 5 cípy; tyčinky 4, z koruny nevyčnívající; semeník obklopený žláznatým valem. Tobolky úzce válcovité, zakřivené, otvírající se 2 chlopněmi, uvnitř přepážka. Semena četná, zploštělá, se 2 postranními křídly. – 2 druhy (Severní Amerika, jv. Asie).

1. *Campsis radicans* (L.) SEEM. – křivouš kořenující

Campsis radicans (LINNAEUS) SEEMENN *J. Bot.* 5:372, 1867. – Syn.: *Bignonia radicans* L. Sp. Pl. 624, 1753. – *Tecoma radicans* (L.) JUSS. Gen. Pl. 139, 1789.

Liána až 15 m dl. Mladé větvičky oblé nebo slabě podélně rýhované, žlutozelené až nafialovělé, krátce pýřité, starší s četnými lenticelami a vzdušnými (příčepivými) kořeny. Pupeny ± smáčklé, zpravidla se 4 šupinami, pýřité; listové stopy uspořádané do elipsy, nahoře otevřené. Listy lichozpeřené, složené ze 7–11(–13) lístků, lístky kratičce řapičkaté, vejčité nebo podlouhle vejčité, 3–6 cm dl., 2–4 cm šir., dl. zašpičatělé, na

bázi klínovité, na okraji zubaté, na líci lysé, tmavě zelené, na rubu světle zelené, na žilkách pýřité. Květy po 3–12 na koncích letorostů. Kalich zvonkovitý, s 5 ± stejnými cípy, zelený; koruna nálevkovitá, asi 3× delší než kalich, 5–7 cm dl., s 5 rozestálými cípy, mělce laločnatými, 4–5 cm v průměru, korunní trubka oranžová, uvnitř žlutá, v ústí a korunní cípy šarlatově červené. Tobolky podlouhlé, 8–12(–15) cm dl., otvírající se 2 chlopněmi, zobanitě zakončené, hnědé. Semena četná (200–600), plochá, se 2 velkými postranními papírovitými křídly, i s křídly 8–10 mm šir., hnědá, v tobolkách velmi hustě naskládaná. VII–IX. Ff. $2n = ?$

*) Zpracovala A. Skalická

Vzácněji u nás pěstovaná dřevina; vyžaduje stěny obrácené k jihu. Ve větších zimách někdy namrzá, avšak snadno od kořenů obráží. Prořezání neškodí, protože se květy tvoří na nových výhonech. Pochází ze Severní Ameriky (jv. část USA: Pensylvánie, Missouri, Texas, Florida) – mapy: Common weeds of U. S. 342, 1971. Introdukce do Evropy r. 1640. V našich zemích krásné exempláře např. v Průhoncích, Kostelci nad Černými lesy, Brně. Byly vyšlechtěny některé kulti-

vary, avšak vysazovány zřídka: cv. Praecox – květy se rozvíjejí už v červnu; cv. Flava – květy žluté nebo oranžové; cv. Speciosa – většinou keřovitého vzrůstu, květy drobné, oranžově červené. Na podzim se snadno množí kořenovými řízký. Letní řízký zpravidla nezakořeňují, rozmnožování semeny se prakticky nepoužívá. Výjimečně se vysazuje *C. × tagliabuana* (VIS.) REHD., kříženec *C. grandiflora* a *C. radicans*; čínský druh *C. grandiflora* (THUNB.) K. SCHUM. se u nás nepěstuje.

2. *Catalpa* SCOP. – katalpa

Catalpa SCOPOLI Introd. Hist. Natur. 170, 1777. – Syn.: *Bignonia* L. Sp. Pl. 622, 1753, p. p.

Lit.: STRAUS H. (1972): Kolekce rodzaju *Catalpa* Scop. w Arboretu Kórnickim. Arbor. Kórnickie 17:35–42.

Opadavé stromy s krátkým kmenem a kulovitou korunou. Pupeny polokulovité, s několika šupinami, střechovitě se překrývajícími. Listy vstřícné, dl. řapíkaté; čepel podlouhle až šir. vejčitá, na bázi srdčitá nebo klínovitá, na vrcholu s 1–3 ostrými cípy, s 5 hlavními žilkami, v jejich paždí na bázi čepel často červenavé žlásky. Květy v koncových latách. Kalich zvonkovitý, hluboce členěný ve 2 cípy; koruna se širokou trubkou a odstávajícím dvoupyským lemlem; tyčinky 2, zpravidla ukryté v trubce, staminodia 3. Tobolky dlouhé, úzce válcovité, za zralosti podélně pukající 2 chlopněmi. Semena četná, plochá, páskovitá, světle hnědá, na obou koncích dl. chlupatá. – Asi 10 druhů rozšířených v Severní Americe, na Kubě a v Číně. – Entomogam.

1a Čepel listů vejčitá, na vrcholu zašpičatělá, na rubu měkce chlupatá, po rozemnutí nepříjemně zapáchající; květy (3–)4–5 cm dl., bílé, uvnitř korunní trubky se 2 žlutými proužky a hustými purpurově hnědými skvrnami; tobolky 15–40(–45) cm dl., 18–20 mm v obvodu

1. *C. bignonioides*

b Čepel listů šir. vejčitá, se 3 ostrými laloky, na rubu pouze na žilkách chlupatá, po rozemnutí bez nepříjemného zápachu; květy 1,5–2,5 cm dl., žlutavé, uvnitř korunní trubky se 2 oranžovými proužky a tmavě fialovými skvrnami; tobolky velmi úzké, 15–30 cm dl., 10–12 mm v obvodu

2. *C. ovata*

1. *Catalpa bignonioides* WALTER – katalpa trubačovitá Tab. 51/1

Catalpa bignonioides WALTER Fl. Carol. 64, 1788. – Syn.: *Bignonia catalpa* L. Sp. Pl. 622, 1753. – *Catalpa cordifolia* MOENCH Meth. Pl. 464, 1794. – *Catalpa catalpa* (L.) KARSTEN Pharm. Med. Bot. 927, 1882, nom. inval.

Strom nanejvýš 15(–20) m vys. Kmen nízký s borkou světle hnědou, tenkou, šupinovitou. Koruna široká, kulovitá. Letorosty zelené až purpurové, pýřité, při rozemnutí nepříjemně zapáchající. Pupeny se šupinami šir. vejčitými, kaštanově hnědými, krátce pýřitými. Listy dl. řapíkaté, řapíky 6–15 cm dl., řídce pýřité až lysé; čepel vejčitá, (7–)10–20 cm dl., (4–)9–15 cm šir., na bázi klínovitá nebo srdčitá, na vrcholu zašpičatělá, na líci svěže zelená, v mládí řídce chlupatá, později olýsalá, na rubu světlejší, chlupatá, s vyniklou stř. žilkou, při rozemnutí nepříjemně zapáchající (důležitý znak!). Laty vzpřímené, šir. kuželovité, (12–)15–23(–25) cm dl.; květní stopky 10–15 mm dl., řídce chlupaté až olýsalé. Kalich 6–10 mm dl., zelený až nafialovělý, lysý; korunní trubka 3–5 cm

dl., v ústí se žlutými proužky a četnými purpurově hnědými skvrnami, s korunním lemlem 2,5–3,0 cm šir., zvlněným, nepravidelně vroubkovaným. Tobolky dl. válcovité, 15–40(–45) cm dl., 18–20 mm v obvodu, zelené, za zralosti tmavě hnědé. Semena 2,0–3,5 mm dl., po stranách křídlatá, světle hnědá, křídla ostrá, dl. chlupatá. VI–VII. Ff.

Původní výskyt v jv. oblastech USA (Georgia, Florida, Alabama, Mississippi) – mapy: STRAUS 1972:37; Little Atlas U. S. Trees 4:map. 30, 1977. Do Evropy introdukována v r. 1726, do Čech v r. 1880 (Sychrov). Velmi dekorativní dřevina, s oblibou vysazovaná v zámeckých a městských parcích i v uličních stromořadích (Mělník). Staré exempláře v některých zámeckých parcích: Konopiště, Hořín, Hluboká nad Vltavou, Měšice, Klášterec nad Ohří, Lednice, Boskovice, Lysice, Strážnice, Buchlovice atd. Rozmnožuje se semeny, která musí být sbírána ze starých stromů. Klíčivost si podržují 1 rok. Výsev v únoru pod sklo, během 2–3 týdnů se objevují semenáčky. Používá se též jako podnož při roubování. Z kultivarů jsou